

Llibre I, Títol XII: De quines maneres s'extingeix la pàtria potestat¹ *Quibus modis ius potestatis solvitur*

Examinem ara de quines maneres els que estan sotmesos a la potestat d'altri, es lliuren d'ella. De com es lliuren de la potestat els esclaus, podem ja deduir-ho del que hem exposat abans en relació a les manumissions. Respecte aquells que estan sota la pàtria potestat, un cop mort l'ascendent², esdevenen *sui inris*. Tanmateix, s'escau en aquest punt la següent distinció: mort el pare, és indubtable que els seus fills o filles esdevenen absolutament amos de si mateixos; però, mort l'avi, no sempre ho aconsegueixen els néts i nétes, sinó quan, després de la mort de l'avi, no han de retornar sota la potestat del seu pare; així és, que, si al morir l'avi el pare d'ells viu, i està també sota la pàtria potestat, un cop mort l'avi, aquells queden sotmesos a la potestat del pare; però, si aquest al morir l'avi, ha mort ja, o s'ha lliurat de la pàtria potestat, llavors els fills, com que ja no tenen a qui quedar sotmesos, esdevenen amos de si mateixos respecte tota pàtria potestat. Instituta, 1, 12, pr.³

Com que perd el dret de ciutadania⁴, aquell que, per haver comès algun delictes, ha estat deportat a una illa, es dedueix d'aquest fet que essent exclòs d'aquesta manera del nombre dels ciutadans romans, talment com si hagués mort, deixen els seus fills d'estar sota la seva potestat. I per la mateixa raó, si algú estigués sota la potestat d'un ascendent, i aquest fos deportat, deixarà aquell d'estar sotmès a ella. Però si per clemència del príncep fossin perdonats⁵, recobren íntegrament el seu estat anterior. Instituta, 1, 12, 1⁶

Tanmateix els pares exiliats⁷ a una illa, mantenen la potestat sobre els seus descendents; i si altrament són els fills exiliats, romanen sota la potestat dels seus ascendents. Instituta, 1, 12, 2⁸

El que s'ha fet esclau de la pena⁹, deixa de tenir els seus fills sota la seva potestat. Esdevenen esclaus de la pena aquells que són condemnats al treball de les mines i els que són llançats a les feres. Instituta, 1, 12, 3¹⁰

¹ Digest 1.7 De les adopcions i emancipacions i d'altres maneres per les quals es dissolt la potestat i Codi 8, 48 i 8, 49, Novel·la 81.

El títol tracta únicament de la potestat paterna, i la dissolució del domini quirítari del pare sobre els seus fills, propi dels ciutadans romans, segons Justinià de set maneres: la mort, la deportació, l'esclavatge, la pèrdua dels drets de la ciutat, el captiveri, ja siguin del pare o avi l'emancipació i l'adopció.

² Mort el pare de família, aquesta es descomponia en tantes altres com persones *sui iuris* produïa la mort, restant entre elles el vincle de l'agnació.

³ Gai 1, 124 i 126-127 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: per quines maneres els *alieni iuris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi*.

⁴ Veure Instituta 1, 16, 2. Esdevenia *peregrinus* amb la pèrdua de tots els drets civils.

⁵ Codi 9, 51 paràgrafs 1; 6 i 9.

⁶ Gai 1, 84 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: dels *liberis* subjectes a la pàtria potestat: i que hem procreat fora dels *iustae nuptiae* però admesos després *in potestate*; Gai 1, 128 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: per quines maneres els *alieni iuris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi* Digest 48, 22 D'aquells a qui se'ls posa interdicció, dels exiliats i dels deportats 7, 3 (Ulpià)

⁷ L'exili no era una pena tant greu com la deportació, consistia en limitar la sortida del lloc on se'l confinava, per quin motiu conservava la pàtria potestat. Codi 9, 51, paràgraf 1.

⁸ Digest 48, 22 D'aquells a qui se'ls posa interdicció, dels exiliats i dels deportats, 4 (Marcia)

⁹ Els que eren condemnats a determinades penes corporals, que no s'imposaven a ciutadans, patien una espècie de degradació que els convertia en esclaus (si bé posteriorment en les Novel·les de Justinià va perdre aquesta consideració), però com que l'esclavatge comportava domini, deien els antics que el patró era la pena; perdent d'aquesta manera el dret de gents i de família.

¹⁰ Digest 48, 19 De les penes, 29 (Gai).

Si el fill de família esdevingués militar, o fos nomenat Senador o Cònsol, roman sota la potestat dels seus pares¹¹; perquè ni la milícia, ni la dignitat consular, eximeixen el fill de la pàtria potestat. Però, segons una constitució nostra¹², l'alta dignitat del patriciat¹³, lliura el fill de la pàtria potestat tan prompte se li hagin expedit les credencials imperials¹⁴. Perquè, com podria admetre's que el pare pogués deslligar-se, valent-se de l'emancipació, dels nexes de la seva potestat respecte al fill, i que la sobirania imperial no tingués autoritat per lliurar de la potestat d'altri a aquell a qui elegí per pare? Instituta, 1, 12, 4¹⁵

Si un ascendent hagués estat capturat pels enemics, encara que sigui convertit en el seu esclau, queda no obstant en suspens el dret sobre els fills, per raó del dret de recuperació (*postlimini*)¹⁶; perquè aquells que són presos pels enemics, cas que retornin, recobren tots els drets antics. Així és que si l'ascendent retorna, tindrà altra vegada els seus fills sota la seva potestat, perquè el *postlimini* estableix la suposició que el presoner ha estat sempre a la ciutat¹⁷; però cas que morís allí, s'entén que el fill ha estat *sui iuris* des del moment que el seu pare caigué presoner. Per la mateixa ficció si fos capturat pels enemics el mateix fill o nét, diem anàlogament, que pel dret *postlimini* queda en suspens el dret de la pàtria potestat. Així doncs, es diu *postlimini* de *limine*, (límit, frontera), i *post* (després); tant és així que aquell que arriba a les nostres fronteres, després d'ésser presoner dels enemics, diem amb raó que ha retornat per *postlimini*; de mateixa manera com el llindar de les cases constitueixen terme o límit, així també volgueren els antics que fossin les fronteres fossin com el llindar d'una casa; d'ací, doncs, que s'emprés *limes* (límit) per designar fi o terme. I d'aquí l'expressió *postlimini* perquè tornava al mateix llindar que traspassant s'havia perdut. El presoner que és rescatat¹⁸ dels enemics vençuts, té la mateixa consideració del que ha tornat per *postlimini*. Instituta, 1, 12, 5¹⁹

A més, per l'emancipació²⁰ deixen també els fills d'estar sotmesos a la potestat dels ascendents. Aquesta tenia lloc antigament, o bé segons les formalitats legals antigues,

¹¹ La pàtria potestat suposava un vincle tan fort que s'estenia inclòs en aquelles persones que exercien les magistratures més altes, i per tant estaven sotmesos al cap de família.

¹² Codi 12, 3, 5.

¹³ Justinià va establir una sèrie d'excepcions que es contenen en Codi 10, 31, 66 i Novel·la 81, 1, sense que aquest fet suposi la pèrdua dels drets d'agnació Novel·la 81, 2.

¹⁴ Són els diplomes o lletres de l'emperador, segons Digest 27, 1 De les excuses per no ser tutor, 44 (Hermogenià) i Codi 12, 1, 12

¹⁵ Gai 1, 130 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: per quines maneres els *alieni iuris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi* i Digest 1, 7, 3 (Paule)

¹⁶ El dret de *postlimini* descrit a Digest 48, 15 Dels cautius i sobre els drets de *postlimini* i del seu rescat, 14 (Pomponi), determinava en el presoner una mena de condició suspensiva respecte els seus drets, què recuperava en complir-se la condició suspensiva de l'alliberament, Digest 28, 5 De la institució dels hereus, 32, 1; i Digest 49, 15 Dels cautius i sobre els drets de *postlimini* i del seu rescat, 12, 6 (Trifonià); altrament si no retorna és considerat mort des del moment del captiveri segons la Llei Cornèlia Testamentària (Instituta 2, 12, 5).i Digest 49, 15, 18 (Ulpià). Si la persona es rendia no gaudia d'aquest dret Digest 49, 15, 17 (Paule).

¹⁷ Els efectes es descriuen a Digest 38, 16 Dels hereus seus i dels legítims, 15 (Papinià); Digest 14, 6 Del senatconsult Macedonià, 1, 1 (Ulpià); Digest 26, 1 De les tuteles 6, 4 (Ulpià).

¹⁸ Ja sigui perquè s'escapés del seus presoners, per la força o pel rescat, segons Digest 49, 15, 26 (Florentí).

¹⁹ Gai 1, 129 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: per quines maneres els *alieni iuris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi*; Digest 49, 15 Dels cautius i sobre els drets de *postlimini* i del seu rescat, 19, 3 (Paule) i Digest 49, 15, 26 (Florentí) i Digest 36, 4 Dels tutors legítims, 3, 10 (Ulpià).

²⁰ Acte pel qual el pare treu el seu fill del seu poder, té el seu origen en la ritual venda de la *mancipatio*, mitjançant tres mètodes: l'antic (mitjançant fins a tres vendes imaginàries), l'introduït per Anastasi i el creat per Justinià.

celebrant-se vendes fictícies i manumissions intermèdies²¹; o per rescripte imperial²². Però la nostra intercessió ho reformà també, millorant-ho amb una constitució²³, a fi que condemnada la ficció primitiva, vagin els pares directament davant els jutges o magistrats competents, i manumiteixin els seus fills o filles, néts, o nétes, o altres. I llavors, segons l'edicte del pretor, es donen a l'ascendent sobre els béns dels seus fills o néts, que haguessin estat manumitits per ell, els mateixos drets que es concedeixen al patró sobre els béns del llibert²⁴; i a més, si el fill, la filla o els altres, fossin impúbbers, l'ascendent obté, per la manumissió, la tutela.

Instituta, 1, 12, 6²⁵

Però hem d'advertir, que aquell que tingués un fill sota la seva potestat, i d'aquest fill, un nét o néta, és lliure d'emancipar el fill²⁶, retenint per altra part la potestat sobre el nét o néta; i a l'inrevés, retenir la potestat sobre el fill i emancipar el nét o néta; o fer-los a tots amos de si mateixos. I entengui's que diem el mateix respecte del besnét o besnéta.

Instituta, 1, 12, 7²⁷

Però si el pare hagués donat en adopció el fill que tingués sota la seva potestat, a l'avi o besavi naturals, de conformitat amb les nostres constitucions promulgades sobre aquesta qüestió; és a dir, si això ho hagués fet constar en acta per davant el jutge competent²⁸, amb la presència i sense oposició de l'adoptat i adoptant, queda dissolt el dret de potestat del pare natural i passa d'aquesta manera a l'ascendent adoptiu, en qui, segons hem dit abans, l'adopció és completa.

Instituta, 1, 12, 8²⁹

Convé saber a més, que si la teva jove hagués concebut del teu fill³⁰, i posteriorment haguessis emancipat o donat en adopció el teu fill, estant embarassada aquella, cas que doni a llum, neix no obstant sota la teva potestat³¹. Però si hagués estat concebut després de l'emancipació o de l'adopció, queda sotmès a la potestat del seu pare emancipat o de l'avi adoptiu.

Instituta, 1, 12, 9³²

²¹ Actes als què s'anomenà emancipació.

²² Constitució de l'emperador Anastasi Codi 8, 48, 5, per quin motiu es coneix per emancipació anastasiàna, registrant-se el rescripte davant un magistrat, segons Codi 8, 49, 5, amb consentiment del fill si havia sortit de la infància (Codi 8, 48, 5).

²³ Codi 8, 48, 6, que com s'explica era un procediment més àgil que recórrer a l'Emperador.

²⁴ Justinià va reemplaçar l'emancipació anastasiàna per mètodes més senzills, volent però que es conservessin tots els efectes que abans tenia, malgrat es fes *contracta fiducia* (Instituta 3., 2, 8).

²⁵ Gai 1, 119, 132 i 134 Dels *sui iuris* i dels *alieni uris*: per quines maneres els *alieni uris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi*;

²⁶ Cal assentiment del fill, Novel·la 89, c. 11, pr., doncs no pot fer-se contra la seva voluntat, trencant els vincles de l'agnació. L'emancipació era revocable si el fill injuriava o maltractava al seu pare, retorn altre cop a la potestat del pare segons Codi 8, 50.

²⁷ Gai 1, 133 Dels *sui iuris* i dels *alieni uris*: per quines maneres els *alieni uris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi* Digest 1, 7 De les adopcions i emancipacions i altres maneres per les què es dissolt la potestat 28 (Gai)

²⁸ Es refereix al magistrat competent segons la llei per a les adopcions.

²⁹ Codi 8, 48, 11

³⁰ Si l'emancipat havia contret justes núpcies el seguia la seva esposa per quan el matrimoni era una unió indissoluble, però no el fill concebut anteriorment, doncs els fills seguien la condició del pare al moment de la concepció.

³¹ Per regla general els concebuts s'entenen nascuts als efectes civils, segons Digest 1, 5 De l'estat de les persones, 26 (Julià).

³² Gai 1, 135 Dels *sui iuris* i dels *alieni uris*: per quines maneres els *alieni uris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els que es troben *in potestate*: els esclaus i els *liberi*.

Ni els fills naturals, ni els adoptius poden quasi de cap manera³³, obligar els seus ascendents a que els emancipin de la seva potestat. Instituta, 1, 12, 10³⁴

³³ Era possible l'obligació d'emancipar en els casos que el pare prostituís la seves filles segons Codi 11, 40, 6; Codi 3, 4, 12 i Codi 1, 4, 12; si havia exposat als seus fills segons Codi 8, 51, 2 i Novel·la 132, c. 1; haver contret matrimoni incestuós segons Novel·la 12, c.2; i quan s'acrediti que ha estat desfavorable pel fill.

³⁴ Gai 1, 137 Dels *sui iuris* i dels *alieni iuris*: per quines maneres els *alieni iuris* s'alliberen de la dependència: com ho fan els qui es troben *in manu* i Digest 1, 7 De les adopcions i emancipacions i altres maneres per les què es dissolt la potestat, 31 (Marcia)